

Călătoria interioară în spațiul exilului – Dumitru Țepeneag: *Un român la Paris*

Drd. Lucia-Luminița Ciucă
“Dunarea de Jos” University of Galati

Résumé : *Dumitru Țepeneag, promoteur du mouvement onirique initié en Roumanie à la fin des années '60, est le seul écrivain exilé, par décret du Conseil d'Etat, à Paris. Son œuvre est peu connue jusqu'après l'année 1989, bien qu'il collabore avec des divers écrivains roumains et qu'il traduise en roumain les œuvres des écrivains: Alain Robbe-Grillet, Pinget, Jacques Derrida, etc. L'œuvre qui caractérise le mieux son exil parisien est son journal, Un Roumain à Paris, un tome qui comprend quatre journaux distincts. Le premier est paru en 1968, pendant la période mouvementée de l'invasion de la Tchécoslovaquie. Le second (1970-1972) et le troisième (1973-1974) ont été écrits en France, avant l'exil de l'écrivain. Le dernier journal a été écrit entre 1977-1978 et présente la période de l'exil. L'auteur assume ouvertement le désir de ne pas réaliser de la littérature ou de la théorie du journal, et, par conséquent, ce texte subjectif présente son opinion tranchant qui ne change pas en fonction du contexte. Le désespoir de l'exil le détermine de tenir un journal qui respecte presque toutes les (pseudo) règles de cette espèce: la calendarité, la sincérité, la chronique des états d'esprit et des événements sans histoire, mettant en discussion son utilité d'une manière systématique, et en le transformant dans un espace d'auto-torture, de définition de soi-même et de témoignage de son désir d'imposer sa littérature et d'entrer en contact avec l'émigration roumaine. Le texte propose deux types de personnages, l'un qui écrit et l'autre qui se construit par l'écriture du premier.*

Mots-clés: *définition de soi-même, exil, journal, identité de la mémoire*

Dumitru Țepeneag este promotorul mișcării onirice ce are loc în România la sfârșitul anilor '60. Fiind singurul scriitor exilat prin decret de stat, la Paris, opera sa este mai puțin cunoscută până după 1989, deși colaborează cu diverși scriitori și realizează traducerea unor scriitori ca Alain Robbe-Grillet, Pinget și filozofi ca Jacques Derrida. El însuși afirmă, la întoarcerea în țară:

Ca să poată, totuși, scrie despre onirism, criticii literari au fost siliți să-i atribuie lui Dimov și ideile exprimate de mine. Am fost șters, radiat din literatura română. Numele meu nu putea fi menționat nicăieri,

nici măcar când figuram ca traducător al unor cărți care continuau să circule. Așa se face că generația foarte tânără nu m-a cunoscut, iar generația optzecistă a putut pretinde că nu-mi datorează nimic. [Baghiu, 2013]

Textul despre care se știe și se scrie și mai puțin până după 1989 este jurnalul său, *Un român la Paris*, care reunește sub același titlu patru jurnale distincte. Primul datează din 1968, din agitata și efervescenta perioadă a invadării Cehoslovaciei de forțele militare ale țărilor Pactului de la Varșovia – cu excepția României, fiind o cronică politică a lunii septembrie și a implicațiilor ei asupra sa.

Al doilea (1970-1972) și al treilea (1973-1974) au fost scrise în Franța, înainte de exilarea scriitorului, iar ultimul a fost scris între 1977 și 1978, și se ocupă de perioada exilului. Textul din 1968 a fost comunicat de autor, fiind cules după manuscrisul găsit întâmplător în mansarda casei sale din strada Mecet, după ce, în 1971, casa i-a fost percheziționată de comuniști, iar jurnalele pariziene din anii '70 sunt reproduse după volumul *Un român la Paris*, în 1997.

Textele sunt dispuse în ordinea cronologică a scrierii lor, volumul incluzând și o *Addenda* ce cuprinde trei documente „de epocă”. Primul prezintă convorbirea lui Dumitru Țepeneag cu Monica Lovinescu, difuzată pe postul de radio Europa Liberă, următoarele fiind două acte ale regimului ceaușist privind „începerea preurmăririi penale pentru infracțiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste”. Documentele au fost obținute de autor cu prilejul consultării propriului dosar din arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS).

Autorul își asumă deschis dorința de a nu face literatură și de aceea textul subiectiv îi prezintă opinia tăioasă care nu se modifică în funcție de context. Disperarea exilului îl determină să țină un jurnal ce devine un spațiu de autotortură, de autodefinire și de marturisire a dorinței de a-și impune literatura și a intra în contact cu emigrația românească. Cu promisiunea de a nu se abate de la scriitura diaristică prin judecăți de valoare și prin referiri la specia literară a jurnalului, ține un jurnal zilnic, respectându-i aproape în întregime (pseudo)regulile: *calendaritate, sinceritate, cronica stărilor de spirit și a evenimentelor fără istorie*, punând, totodată, în discuție sistematic utilitatea unui jurnal. Din acest motiv, din textul lucrării se desprind două tipuri de personaje, unul care scrie și unul care se deduce din ce a scris primul.

Despre jurnalul lui Țepeneag, despre stilul autorului, criticul literar Eugen Simion menționa:

Trebuie precizat că autorul nu revoluționează genul și nici nu face eforturi pentru a-l defini teoretic, așa cum procedează cu epica propriu-zisă. (...) Țepeneag, spontan, nu-și caută cuvintele, evită descripțiile, anecdotele, panseurile prea savante, nu face, pe scurt, literatură. A înțeles că valoarea unui jurnal stă în oroarea lui față de literatură. Ceea ce nu înseamnă că antiliteratura nu poate deveni literatură. Dumitru Țepeneag înțelege bine acest mecanism și-l folosește cu abilitate. [Simion, 2005: 414]

Tot Simion afirmă că „jurnalul este un gen subiectiv și regula lui (dacă este o regulă) este că trebuie să fie cât mai subiectiv și mai sincer. D. Țepeneag o aplică în mod consecvent și un prim merit al confesiunii sale este că nu vrea să facă literatură și nu-și modifică opiniile în funcție de împrejurări. Impresia este că naratorul nu vrea să-și taie o figură morală grandioasă și nu cruță, în genere, pe nimeni.” [Simion, 2005: 404]

Al doilea jurnal începe la 13/14 decembrie 1970 și se încheie la 9 decembrie 1971, fiind urmat de câteva însemnări din 1972, ultima datând 14 februarie, când scriitorul împlinește 35 de ani. Jurnalul cuprinde, astfel, durata unui an în care Dumitru Țepeneag se află într-o călătorie de studii în Franța. Notațiile se fac zilnic, la început, apoi cu intermitențe, diaristul citește mult, își întâlnește amicii în Cartierul latin, îl frecventează pe filosoful catolic Gabriel Marcel, intră în contact cu cercurile intelectuale de stânga, corespundează cu cei de acasă, tatonează editurile pariziene. Scrisul se face cu convingerea publicării, de aceea, uneori, autorul se autocenzurează sau expune lucrurile astfel încât să pară atractive, și numește jurnalul „un caiet de însemnări ușor literaturizate” [Țepeneag, 2006: 47], argumentându-și intenția încă de la început:

Mai trebuie spus încă două lucruri: în primul rând că nu încerc să mă trag singur pe sfoară promițându-mi, silindu-mă, în sfârșit, declarând că scriu acest jurnal numai pentru mine. Am, recunosc, în vedere publicarea lui, chiar dacă las unele neglijențe stilistice ori unele exprimări mai banale. Iar în al doilea rând, jurnalul acesta nu va putea fi nici măcar o oglindă cât de cât fidelă a stării în care mă aflu în ziua respectivă (pun data ca și cum aș numerota niște capitole), mai ales în primele pagini voi fi tentat să mă întorc în urmă, să dau ca fiind din momentul acela idei, opinii care mi-au trecut prin minte cu altă

ocazie, să povestesc întâmplări care au avut loc în altă perioadă...
[Ibidem: 46]

Deși dorește să sugereze o parțială lipsă de autenticitate, totuși eul interior nu-i permite, condimentându-și discursul cu nenumărate paranteze: „Trebuie totuși să recunosc (nu are rost să mă ironizez și când nu merit!) că eu mi-am expus destul de coerent punctul meu de vedere (coerent, nu convingător!). Și anume nu mă interesează « stânga » și « dreapta » pentru că nu cred în perfectibilitatea (deci în progresul!) societății omenești...”
[Ibidem: 46-47]

Înțesat de politic, totuși, textul este, după cum observa și Ștefan Baghiu:

[...] jurnalul unui cititor de literatură, al unui om de cultură permanent conectat la evenimentele politice și literare care decid mersul unui întreg deceniu. Maximalismul apare în momentele de conflict intern și mai ales în discuțiile despre alți membri ai exilului românesc, de fapt, notările inițiale ale unui „călător” în Franța se transformă într-o adevărată confesiune violentă. Aici intervine dificultatea în a analiza traiectoria lui Țepeneag: tocmai din cauza faptului că, mai mult decât exil, plecarea sa arată, măcar inițial, ca un proiect de călătorie.
[Baghiu, 2013]

În ceea ce privește călătoria, Franța reprezintă doar un cadru propice pentru manifestarea propriilor idei și pentru autodescoperire: „Acum m-am hotărât, am ales acest soi de exhibiționism legal (și inofensiv); acum, sunt pe cale de a deveni un scriitor (oroare!) profesionist. Pentru aceasta am și venit la Paris.” [Țepeneag, 2006: 46] Nu vom găsi, ca la Simion, descrieri de străzi, oaze de cultură, civilizație sau aspecte ale vieții pariziene în sens propriu, ci doar prezentarea unui suflet ce nu-și găsește liniștea într-un spațiu ce-i oferă libertate spirituală. Astfel, nu avem de-a face cu o relatare de călătorie tipică, cu impresii de călătorie și descoperire, ci asistăm la un conflict de idei. Își exprimă, în acest sens, vădit intoleranța și dezacordul față de comunism și își divulgă lecturile – *Une société imparfaite* de Djilas, și dorința de a scrie un eseu plecând de la ideile acestuia, cu numele „Nevoia de marxism”. „Un lucru găsesc că e interesant: regimul comunist îi face pe oameni să se scârbească de comunism și în plus le creează mirajul Occidentului, iluzia că doar un accident istoric i-a împiedicat să fie fericiți.”
[Ibidem: 48]

Face o vizită lui Gabriel Marcel, pe care-l numește „Moșul” și care este „destul de bătrân și cam uitat de toată lumea”, apreciindu-l, totuși, pentru „scârba lui pentru intelectualii francezi care sunt majoritatea de stânga” [Ibidem: 52], și-și dorește să-l critice pe Cioran, dar renunță la idee pentru că cei doi sunt prieteni. Exprimarea la adresa lui Cioran este una virulentă, nefăcând economie de „calificative negative”. Îl apreciază pe Toma Pavel, care-l îndeamnă să-i scrie lui Roland Barthes și să-i propună o teză de doctorat, dar până la urmă refuză și se critică pe sine destul de dur: „Refuzul meu orgolios de a-mi lua o diplomă la vârsta pe care o am e stupid.” [Ibidem: 51] Aprecierea vine din aceea că în scrisul lui Pavel există o convingătoare explicare „a dezamagirii celor veniți din Est; și ce spune el despre « sunetul mat » al adevărului în Occident e foarte interesant [...] deși sună ca o « lecție » moralizatoare la adresa orgoliului meu exhibiționist.” [Ibidem: 51]

Își hrănește ostilitatea față de ceea ce-l înconjoară prin „bârfă” la adresa celorlalți scriitori plecați: „O singură « bârfă » mi-a reușit astăzi: am discutat cu Cotruș, care s-a întors din Spania, despre Balotă. El consideră că Balotă era virtual un conformist și un oportunist, fiind un om meschin de calculat.” [Ibidem: 52]

Regretul plecării în Franța reiese din discursul legat de mișcarea onirică și din faptul ca-l sprijină pe Virgil Tănase atunci când Dimov îl preferă pe Cioran. Acestea îl fac să se autodefinească de mai multe ori, ca exhibiționist, leneș și dornic de succes social: „Aș vrea să fiu serios; serios și grav! Să nu mai fiu exhibiționist și atât de dornic de succes social.” [Ibidem: 54] Simte că ceea ce-l poate salva e solitudinea: „Doar singurătatea mă mai poate salva. Simt că am nevoie de o cură susținută de solitudine.” [Ibidem: 54]

La întrebarea lui Cotruș, dacă îi este frică de închisoare, compară chinurile acesteia cu momentul când a stat în ghips în adolescență și își continuă opera de *detractare* a lui Cioran, pe care îl condamnă că nu a rezistat, ca Noica, în țară: „Îmi continui opera de detractare a lui Cioran! Sunt un mic orgolios cretin...” [Ibidem: 54-55] După cum se observă, cu fiecare ocazie ivită se autodefinește: „De ce mă amestec în politică? Din ură și, desigur, din exhibiționism...” Se autonumește „exhibiționist și sartrian” și își „pune în cap să creeze o mafie a intelectualilor din Est, dorind să-i scrie lui Sartre.” [Simion, 2005, 405] Când îl laudă Vintilă Horia, căruia i-a plăcut nuvela *Accidentul*, afirmă despre sine că nu a reușit să termine niciun roman pentru că „lenea sau neputința sau dracu știe” l-au „împiedicat până

acum” să ducă la bun sfârșit „măcar unul dintre romanele începute.” [Țepeneag, 2006: 56]

Are mai multe tendințe de a reveni în țară - „îmi vine să mă întorc în România și să încerc din nou să mai « mișc lucrurile », deși – Doamne! – îmi dau seama că totul e inutil și e mai important să scriu un roman decât să mă agit proteste și, până la urmă, fără nici un rezultat.” [Ibidem: 57], și simte că dorința scrisului, deși imposibilă, pentru moment, e singura scăpare de dorul reîntoarcerii: „Trebuie să scriu! Bine sau prost, nu contează, dar să scriu! Mai ales acum, aici, când sunt singur. Să scriu, să scap de ispita de-a mă întoarce în țară, măcar un an să mai stau pe aici.” [Ibidem: 57] Franța îi provoacă o anestezie morală: „Trăiesc de parcă aș fi anesteziat moral, într-o « indiferență sentimentală » alarmantă, adică nefirească.” [Ibidem: 57]

Ar vrea să se impună, să fie recunoscut și să-și lanseze o revistă alături de Cușa, Cotruș și Deguy, însă ideile acestora sunt contradictorii; Cotruș susține că, dacă revista nu va avea „o orientare strict literară și cel mult vag spiritualistă, nu va putea intra în țările din Est, iar scriitorii din aceste țări nu vor avea curajul să colaboreze” [Ibidem: 59], iar Deguy consideră că „o asemenea revistă de « literatură alăturată » n-o să intereseze pe nimeni în Occident, și, adaug eu, nici n-o să-și atingă scopurile, adică un dialog deschis între Est și Vest.” [Ibidem: 59] Soluția sa este una de compromis: „să facem o revistă la început cu aparențe pur literare și puțin câte puțin s-o transformăm, dându-i un caracter ideologic; se pot insera articole teoretice – filosofie sau literatură – comentarii, interviuri etc.” [Ibidem: 59-60]

Ancorarea în situația politică destul de tulbure a vremii se realizează atât prin observația atentă a mișcărilor de stradă franțuzești, instituite de grupurile extremiste care se declarau fățiș împotriva „falsului socialism din Est” [Ibidem: 60], fie pe baza lecturilor lui Andrei Amalrik, Orwell, Alain Besançon, J. F. Kevel care critică comunismul rus. Aceste observații împletite fac dificilă lectura, evidențiind doar o puternică antipatie față de opresiunea rusească. Analizând în amănunt opera lui Besançon, din care citează foarte mult, realizează o analogie cu propria existență, constatând, după spusele autorului menționat, că un regim opresiv și dur are și o serie de consecințe psihologice asupra celui îngrădit:

(Ceea ce se poate aplica foarte bine și la mine sau, în orice caz, la declarațiile pe care le făceam în 1968, explicând de ce mă grăbesc să mă întorc în România. Spuneam atunci că am nevoie de teroare

pentru ca să simt că trăiesc; că am emoții numai în situații limită și alte prostii de care nu m-am dezbărat nici acum, infantilismul meu, deși remediat, continuând să se manifeste în fel și chip. Ar trebui să mă întreb totuși de ce ar fi de preferat maturizarea. Pentru că e firească? Pentru că dovedește că ai făcut încă un pas în înțelegerea morții?) [Ibidem: 64]

Devine conștient de interesul său politic exagerat și-și dorește reîntoarcerea la ceea ce-l definește cel mai bine, scrisul. „Ar trebui să vorbesc și eu cu Erval și să încerc să-l cunosc pe Lambrichs, poate public în colecția lui *Accidentul*. Și să mai las dracului politica și să mă apuc de scris!” [Ibidem: 65]

Disconfortul marginalului „asuprit” de regim se rezolvă prin hrănirea egoului cu publicarea unei scrieri sau cărți la Gallimard, editură la care aspiră și care reprezintă garantul valorii sale artistice de estic în spațiul culturii *desăvârșite*. Tocmai de aceea, zilele cu ceață îi dau o senzație de „depeizare” pe care el o înregistrează ca pe una plăcută, ce-l depărtează de politic și-l întoarce spre literatură – „Prin nu știu ce asociație de idei am ajuns să mă gândesc la *Accidentul*, apoi la volumul meu predat la Gallimard. [Ibidem: 65] –, iar prima ninsoare la Paris îi dă „iarăși senzația” că-și „pierde timpul”. După ce-i apare poemul *El*, în *Presencia literaria*, din La Paz (Bolivia) realizează că „Asemenea grupaje publicate la insistențele câtorva români imigranți nu pot salva nimic. [...] Limba spaniolă e mult mai răspândită și decât franceza. E altceva! Pe când româna...” [Ibidem: 69] Complexul provincialului se simte iar și-l descurajează: „Iarăși « complexul de provincial »... Hotărât lucru, astăzi nu sunt în toane prea bune. De când am început să scriu, mă tot pigulește o întrebare: la ce bun? Oare nu pierd timpul? Deci mă opresc!” [Ibidem: 69], fiindu-i teamă să nu fie respins, continuă, însă, să-și dea mâna pe jurnal: „Tebuie să scriu mai mult! Trebuie! Parcă mi-ar fi frică să-mi dau drumul; căci nu poate fi numai lene, mi-e frică să scriu... Mă agăț de orice pretext ca să amân. Și jurnalul ăsta e la urma urmei tot un pretext.” [Ibidem: 70]

Autocritica este la fel de puternică ca și pentru ceilalți scriitori români, autorul analizându-și obiectiv fiecare parte a operei:

Nu merge! Am mai lucrat la *Biciclistul*, am mai scris câteva fragmente, dar nu-mi place. Toată chestia e șubredă; din cauza asta nici nu izbutesc să-l termin. Iese artificial și sărac, nepermis de sărac pentru un roman « picaresc și oniric »; iar tehnica e elucubrăntă în cele din urmă! Și apoi simbolurile înțepenesc într-o alegorie greoaie și naivă în

același timp; ideea rătăcirii (= disperare), imaginea bicicletei sunt beckettiene, deși, sigur, eu vreau altceva. Nu! Nu-mi place. [Ibidem: 70]

Se bucură la primirea unei felicitări de la Monica și Ierunca pentru că simte că este înțeles și sunt de aceeași parte a baricadei. „Monica și Ierunca mi-au trimis ca felicitare un înger-copil cu aripi albastre - « Ange d'Occident » [...] Felicitarea e plină de căldură, dar are și o ușoară și grațioasă ironie.” [Ibidem: 71]

Analizează cartea lui Robert Conquest, *La grande terreur* (*Les Purges stalinienes*), identificând alte trăsături ale totalitarismului: „Citind cartea asta nu mă pot împiedica să mă gândesc că de fapt nimic nu e ireversibil într-un stat totalitarist, care tinde spre dictatura personală; niciodată nu te poți simți în siguranță. [...] Totul vine de sus: și răul, și binele. De aici arbitrariul, brutalitatea represiunii etc.” [Ibidem: 71]. Pune în discuție și dictatura ceaușistă și nu-i judecă pe tinerii născuți în comunism, chiar dacă înțelege opoziția dintre generația sa și aceștia.

Ciocnirea va fi inevitabilă și agravată de dorința de răzbunare a generației mele, care se simte a fi fost frustrată și, în mod firesc, după ce-a făcut breșa, va încerca să organizeze lărgirea ei. S-a vorbit în România, în 68-69, de conflictul între generații. Acest conflict e real și se manifestă din ce în ce mai puternic pe toate planurile vieții sociale. [Ibidem: 73]

Deși își dorește să se întoarcă în țară, îi este teamă să o facă considerându-se prea slab: „Dacă mă întorc în România, voi putea oare rezista presiunii și apoi represiunii? [...] Și mai e vorba și de temperament: eu n-am să pot niciodată, în România, să nu intru în luptă, chiar dacă îmi dau seama că această luptă e inutilă și nu-mi poate dauna decât mie ca individ.” [Ibidem: 73-74]

Disperarea străinătății dar și a înstrăinării se combină cu sentimentul neîmplinirii ce duce la neputința actului creator. Acesta este accentuat și de incapacitatea lui Gabriel Marcel de a-i citi textul, invocând motive banale precum lipsa vederii.

Dar și dacă rămân în Occident, ce fac? Aseară – nu știu prin ce asociație de idei (citeam *La grande terreur*, așa că poate era un reflex de lașitate) – mi-a trecut prin cap să rămân în Franța și să mă călugăresc!? Pe urmă mi-a venit să râd de unul singur. [...]

Stau de patru luni la Paris și n-am reușit nimic concret. Și nici de scris n-am scris. Bursa e pe isprăvite, aș mai rezista, să zicem, încă vreo patru luni. Până atunci trebuie să reușesc ceva, să fac rost de-o altă bursă, eventual în Germania, să semnez contractul cu Gallimard, poate că mă aleg cu ceva bani. [...]
Cel mai grav e că nu pot să scriu, nu reușesc să-mi termin romanul început. [Ibidem: 74-75]

Cu toate acestea, țin în permanență legătura cu țara, cu intelectualitatea de aici, fiind la curent cu mișcările literare de acasă:

Am primit trei numere din *Rom. Lit.* (de la Viena!) – sfârșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie. Trebuie să recunosc: Breban își ține promisiunea, scoate o revistă literară « curtată ». Se pare că în România se întâmplă un fenomen interesant (începuse să se manifeste, mai ales în premisele sale, încă de plecarea mea) și anume: « victimele » dezghețului de după 1964. [Ibidem: 75]

În acest sens face o discuție despre revistele literare românești care scriu amenințate de cenzură și de sistem, dar și despre preferințele comunismului în materie de literatură.

E drept că nu am toate detaliile situației, nu știu ce atitudine ia în ultimul timp *Luceafărul* (unde, de altfel, Marin Preda, de teamă că o condamnare a deceniului 6 îl va atinge și pe el, a făcut câțiva pași spre tabăra partizanilor acestuia), n-am citit *Contemporanul* care, după cum reiese din paginile R.L., e bastionul șasefililor, oricum un lucru e evident: respectiva luptă are implicații mult mai adânci și va avea efecte sigur pozitive, măcar pentru că va opri pentru un timp reînghețul care se anunțase. [...]

Partidul s-a hotărât să adopte (măcar parțial) stilul iugoslav, lăsând să se dezvolte și, implicit, încurajând-o, o literatură așa-zis evazionistă, o literatură curată, preferabilă din punctul său de vedere, unei literaturi cu probleme, unei literaturi autentice realiste. [Ibidem: 76]

Simte un regret imens că nu este prezent să-și apere mișcarea oniristă așa cum s-ar fi convenit, deși consideră că o „absență activă” este mai eficientă decât „o prezență stingheritoare”: „Momentul onirismului a venit! Numai că vor profita alții, mai mult alții decât noi, ce la urma urmei nu are nicio importanță. Acum, exhibiționist și sartrian cum sunt, ar trebui, când mă întorc să condamn evazionismul oniric și să susțin o literatură realistă

demascatoare.” [Ibidem: 76-77] Își caută, astfel, justificare pentru șederea la Paris și pentru neîntoarcerea acasă:

Șederea mea prelungită la Paris constituie o amenințare permanentă, deci o presiune psihologică, în avantajul meu. Depărtarea și absența pun și mai în evidență consecvența, curajul, fermitatea etc, de care am dat dovadă în « cariera » mea literară. În definitiv, ceva concret și material n-am ce să obțin în România și nici nu mă interesează. Orgoliul meu fiind mult mai mare! [Ibidem: 77]

Nu pierde nici de această dată ocazia să-l atace pe Breban pentru că s-a compromis manifestându-și astfel indirect dezacordul în ceea ce privește colaborarea cu regimul: „Chiar și Breban, la care voința de putere e monstruos de intensă, chiar și el e de fapt un slab: trebuie să lingusească pe mai marii partidului, trebuie să justifice de ambele părți să împace, cum s-ar zice, și capra și varza.” [Ibidem: 77]

Dumitru Țepeneag intră în conflict cu sistemul politic din România, cu sine și cu Franța, care-l găzduiește temporar, recunoaște avantajul celor care au acceptat și compromisul de dragul operelor lor, admiră generația tânără care luptă pentru a se afirma și speră că nu-l vor condamna pe el ci pe colaboraționiști: „... mai multe șanse am eu să mă mențin în fața iureșului tinerilor decât Breban sau Ivăsiuc care nu vor fi iertați nu pentru « înapoierea » lor artistică (ar fi o acuză minoră!) cât pentru concesiile, compromisurile pe care le-au făcut...” [Ibidem: 77]

Pentru că Miron Radu Paraschivescu se întoarce în țară fără să-l anunțe îl caracterizează în termeni foarte duri, considerând relația dintre ei superficială și pe el un poet minor, deși a fost colaborator la mișcarea onirică ce l-a consacrat, însă nu e suficient, considerând necesară critica. De aceea, nici nu-i precizează numele, poetul fiind menționat în lucrare doar cu inițialele MRP:

N-a fost niciodată mai mult decât un jurnalist foarte bun, un poet mediocru și eclectic și un agitator cultural curajos și viclean, mâncând rahatul la timp și scuipându-l la timp, având prieteni sus-puși și tineri în jur, care i-au creat acea faimă de mecena [...] Recitind rândurile de mai sus, îmi dau seama că am fost pe alocuri prea aspru, dar am făcut-o pentru a corecta viziunea idilică la care, recunosc, am contribuit și eu, la un mod ipocrit, din rațiuni de politică literară. [Ibidem: 79]

În afara discuțiilor îndreptate asupra politicii și creatorilor literari ai vremii, face o analiză a propriei creații și a propriului sine. Astfel, explică în mai multe rânduri cum își va redacta lucrările, detaliază subiectul și tehnica de construcție a operei *Fuga*. Împreună cu Cotruș îi critică valoarea poetică lui Cușă, despre care cad de acord că „e un om minunat, generos, corect, inimos, dar lipsit de talent poetic” [Ibidem: 81], care se remarcă doar printr-un vers: „Mâini mari binecuvântau un râu de ape golit” [Ibidem: 81], restul poeziei fiind „mediocră cu poncife de felul « luna și-a risipit palidă mătasea »”.

Pentru că accentul mărturisirilor din jurnal cade asupra trăirilor sale legate de regimul politic și compatrioții săi literari, elementele vieții comune sunt vag precizate, iar dacă există, fac referire tot la propria persoană, diaristul autodefinindu-se în mai multe rânduri: „Pentru că n-am bani să-mi cumpăr cărți și mi-e lene și afară e prea frig să mă duc la Arsenal, citesc din cărțile primite din partea Fundației Carol.” [Ibidem: 82]

Fiind refuzat de editura Gallimard, dă glas durerii sale de a nu fi mulțumit de propria existență și-i explică lui Baciuc de ce nu vrea să rămână în Occident și de ce se va întoarce în România: „Mă întorc în România din ură pentru cei care au făcut din mine un estropiat moral și m-au împiedicat să mă afirm literar așa cum aș fi meritat. O explicație cam dubioasă! Și totuși, asta e adevărul...” [Ibidem: 82-83]. Caută totuși explicații ale nepublicării care să nu aibă legătură cu el – „Ce explicații să găsesc să mă consolez? Că judecata lor a fost mai mult comercială decât estetică? Că a fost pripită, neținându-se seama decât de lectura a două nuvele? Că un volum de nuvele nu atrage pe nimeni, toată lumea vrea roman etc?” [Ibidem: 84] –, dar își recunoaște încă o dată și orgoliul care l-a făcut încrezător și nepăsător „Ciudată este, repet, siguranța calmă cu care am așteptat să fiu publicat de Gallimard, fără să întreprind alte demersuri pe la alte edituri, fără să mișc un deget. Orgoliul ăsta stupid!...” [Ibidem: 85] Nemulțumirea în acest sens îl determină să facă o trecere în revistă a lecturilor ce „se poartă” în epocă în Franța – „În primul rând, ceea ce interesează în Franța (și în Occident, în general) « publicul cititor » sunt trei categorii de cărți: erotice (sau sentimentale în stil tradițional), polițiste și de aventuri, de scandal politic. Literatura de avangardă n-o cumpără decât foarte puțini, iar avangardiștii sunt destui, slavă Domnului!” [Ibidem: 85] –, și să-și revizuiască atitudinea față de opțiunile viitoare – „Deci vinovatul sunt eu, scuze nu există; trebuie să mă gândesc bine ce fac de aici înainte. O soluție ar fi să relansez onirismul (deși ar trebui alt termen), soluția

scandalului politic e facilă și precară.” [Ibidem: 85] –, deși este conștient că duce lipsă de niște atuuri:

Nu-i deloc ușor. Nu știu bine limba și nu pot să-mi pun în valoare forța de convingere, puterea de seducție socială; « curajul » într-un context de libertate nu impresionează pe nimeni; nu am destule relații în cercurile avangardiste; banii sunt pe sfârșite. [Ibidem: 85]

Își divulgă intențiile și ambițiile de a părea o victimă pentru regim și de a câștiga sprijinul și aprecierea celor aflați în exil:

În afara comunismului, eu sunt un biet scriitor estetizant și formalist. [...] această « cruciadă editorială » pe care o întreprind are scopul de a mă transforma într-o victimă cât mai greu de digerat pentru regimul din România. Și asta e cam cusută cu ață albă, fiind un camuflaj al ambițiilor mele și un soi de *captatio benevolentiae* a celor din exil. Dar e cu două tășuri! Pentru că ei totuși au rămas aici, iar justificarea lor e astfel știrbită de autoritatea mea. [Ibidem: 83]

Nehotărârea și dualitatea îl fac să nu-și găsească liniștea și să-și pună ades întrebări existențiale.

E foarte greu să fii sincer! Iată, de pildă, acum: care e, de fapt, adevărul? Vreau sau nu vreau să mă întorc în România? Și de ce? [...] Din exhibiționism? Din vanitate sau dintr-un orgoliu care îmi interzice să mă conformez oricărei ordini (un orgoliu adolescentin dovedind o flagrantă lipsă de maturitate sufletească) ? Și de ce nu mă sinucid? [Ibidem: 83]

Când urmează să apară o antologie care îl are cap de afiș pe Eugen Simion și se încheie cu el, îl încearcă un soi de vanitate în ceea ce privește propria viață, însă aproape în aceeași frază se miră de propria reacție:

În fond, ceea ce mă miră (câteodată), când îmi privesc « urma asta de limax », care a fost viața mea nu e succesul atât de rapid obținut și parcă în joacă, ci faptul că acesta mi se pare absolut normal – ceea ce, poate, îl și explică. Sunt atât de orgolios încât nu pot cădea niciodată în mici vanități. Dar pe ce, Dumnezeule? De unde siguranța aceasta a gesturilor mele? [Ibidem: 83]

Își dorește mereu mai mult de la sine, dar nu scapă ocazia să se autopersifleze: „Orgoliul meu nu ține de ce am făcut până acum, ci de ce aș

putea să fac și de aceea voi fi întotdeauna nemulțumit și obsedat că-mi pierd timpul (pe care de fapt chiar îl pierd)!” [Ibidem: 84]

Planurile sale sunt îndrăznețe, își dorește să publice în „colecția lui Nadeau” după terminarea romanului și să plece în Germania pentru a face rost de bani și de un editor ca să se poată întoarce încrezător în România.

Face o analogie cu opera lui Goldoni, citată de Revel – „Există societăți unde e obișnuită ideea că acolo nimic nu se poate întâmpla pentru că orice tentativă de inovație ar declanșa automat frânele respective.” [Ibidem: 88] – care îl face să-și amintească de regretul său de a nu se fi născut în Occident – „Sentimentul ăsta l-am avut și eu; și de câte ori n-am regretat amarnic, mai ales pe la 20-25 de ani, că nu m-am născut în Occident! În definitiv, și asta a contribuit în mare măsură la dorința mea de a veni la Paris.” [Ibidem: 88-89] Este dezamăgit, totuși, de Franța, francezul părăndu-i-se conservator și superficial: „Francezii, luați în general, în medie, sunt un popor mai degrabă conservator; [...] Mentalitate retrogradă, dezinteres față de cultură în general și față de căutările artistice în special, superficialitate tipic latină, toate astea își spun până la urmă cuvântul.” [Ibidem: 89] Cu această ocazie îi citează pe Alexandrescu, Nemoianu și Schlesak, care afirmau că „nicăieri nu e bine!”, justificând starea de nemulțumire pentru că „e vorba de o senzație aproape fizică, de o nemulțumire pe care o încearcă cel « scăpat » din Est și ajuns într-un Occident dezamăgitor din multe, prea multe, puncte de vedere. Se poate spune că noi toțiăștia am venit în Occident ca la un pom lăudat, cu, adică, o traistă mare, « balcanică ».” [Ibidem: 89-90]

Sentimentele sale sunt de insatisfacție continuuă amestecate cu neliniște și revoltă, fiind însoțit în permanență de senzația de irosire a timpului datorită infertilității creatoare:

Și iată-mă din nou la Paris, la cafeneaua Apollinaire, dezabuzat și neliniștit, așteptând să treacă timpul (se poate spune: pierzând timpul!) pentru ca până la urmă, să mă întorc, probabil, iarăși în România și iarăși să fiu chemat la Securitate și privit cu firească suspiciune. [Ibidem: 91]

Pierd vremea într-un mod lamentabil, nimic nu sunt în stare să duc până la capăt; nici telefoane la cunoscuți nu mai dau, zac într-o stare de somnolență și hebetudine din care nu știu cum voi putea ieși. [Ibidem: 92]

Ori beau whisky sau calvados, fără să reușesc să mă îmbăt și stau la palavre cu Cotruș și vremea trece și n-am izbutit nimic să fac aici. Parisul mult râvnit...Mi-am închipuit c-o să fie mai ușor. [Ibidem: 93]

O nouă întâlnire cu Cioran îi prilejuiește o nouă critică la adresa lui – „Un lucru e cert: oral, Cioran nu are nici pe departe strălucirea – și aceea cam superficială: luciu, nu strălucire – pe care o are în scris. Iar în franțuzește mi s-a părut mai fad decât în românește.” [Ibidem: 98] –, însă îi ia apărarea pentru că-i înțelege alegerea: „Lepădarea lui Cioran de România i-a iritat pe mulți și culmea e că sunt, poate, printre pușinii care înțeleg această disperare de paie, această maimuțareală pe marginea prăpastiei care-i irită pe ceilalți.” [Ibidem: 98-99]

„Lenea” care-l stăpânește îi creează neputința de a se autodepăși. Își recunoaște slăbiciunea cu blazare, lipsindu-i puterea de a se lepăda de ea, sentimentul ratării urmărindu-l:

Aș putea să fac din jurnalul ăsta un loc de auto-tortură care să satisfacă din plin exhibiționismul meu de nevindecat. Dar adevărul e că mi-e lene, o imensă lene, și în plus am senzația că efortul de a scrie cu o relativă, desigur, sinceritate despre mine e aproape o dovadă peremptorie (cum îi plăcea lui Dimov să spună!) a ratării. « Neputință, soră veche / Gândului înfrânt pereche... » (tot Dimov) [...] undeva în fundul sufletului (sufletul ăsta e o sticlă?) nu accept că sunt ratat. « Numai rața nu ratează! » spunea Nae Ionescu [...] Ei bine, am un suflet de rață! Vreau să spun că lamentațiile mele sunt în fond nesincere, deși o introspecție absolută mai rău te zăpăcește, adică pur și simplu nu știu, nu știu nimic, nu sunt sigur de nimic; dincolo de automatismele vieții cotidiene ... mi-e o frică stupidă [...] Încă o dovadă de mediocritate! Ei și!? [Ibidem: 99]

Reafirmă rolul jurnalului, acela de purificare spirituală de răul existenței, de aceea, în zilele când este fericit, nu scrie în el: „M-am sculat grozav de bine dispus. De obicei, când mi se întâmplă asta, nu scriu în jurnal. Așa că mă opresc.” [Ibidem: 100]

Și-ar dori să fie ajutat la Paris de românii din exil, dar aceștia, după spusele sale, păstrează aceleași tare ca și acasă – „În afară de Cușa (și bineînțeles de Vol Pastia) niciun român de aici nu m-a ajutat efectiv. Au păstrat în exil aceleași defecte « românești », dintre care cel mai inofensiv e nepunctualitatea.” – , de aceea dorește să ia legătura cu emigrația tânără: „Trebuie să mă apropiu de emigrația tânără, de cei veniți în ultimii cinci ani.” [Ibidem: 101]

O serie de neînțelegeri generate de o scrisoare trimisă acasă îi provoacă și o reconsiderare a propriului scris și a jurnalului pe care-l redactează:

Ambiția prostească de a comunica, de-a transmite celorlalți « interioritatea » ta, de-a încerca să arunci punți lingvistice pentru a-ți crea iluzia că ești mai puțin singur, e profund dăunătoare mai ales într-o relație epistolară. Din cauza asta, printre altele « am respins până acum literatura psihologică și mitul autenticității ». Și văd că în ultimul timp, încălcându-mi principiile, scriu de zor în jurnalul ăsta, acceptând desigur ideea că la un moment dat se va publica, deci va deveni acea literatură pe care am ironizat-o în atâtea rânduri, « o literatură a autenticității ». [Ibidem: 109]

În ciuda criticilor dure regretă moartea lui MRP și se învinuiește de intransigență: „Acum îmi pare rău că l-am judecat prea « lucid » în paginile acestui jurnal; am fost prea aspru și oarecum stupid în intransigența mea ridicolă, de la depărtare (și în timp, și în spațiu).” [Ibidem: 115]

Evadează puțin din spațiul parizian și pleacă la Viena și apoi în Germania, unde este bine primit de Noel Bernard, se încarcă pozitiv, are relații și discuții cu editurile germane și întâlniri cu cercurile intelectuale de aici. Întors în Franța, încearcă o senzație de rău:

Mă simt foarte rău. Îmi vine să las totul baltă și să mă întorc în România. Tocmai acum când se pare că sunt foarte mari șanse să mi se publice volumul de nuvele. Sunt foarte obosit. Și nici la roman nu pot lucra și nici nu mai am pe cine da vina. În starea în care mă aflu nici că puteam găsi o lectură mai potrivită decât *Précis de décomposition* pe care am cumpărat-o pentru a i-o trimite lui M. Brumaru și m-am apucat s-o recitesc eu. [Ibidem: 150],

și răul este atât de mare încât trăiește sentimentul de neintegrare ca pe o „depeizare”, o „senzație de vis monoton, de temporar și trecător, de precar”, spunându-i lui Cotruș că oamenii pe care-i vede în jurul lui, pe străzi și în cafenele, sunt „parcă niște fantome, niște plăsmuiri ale imaginației”. [Ibidem: 162]

O perioadă nu mai scrie în jurnal, între 18 iulie și 10 august, aproape renunțând la el, însă își dă seama de utilitatea sa viitoare:

Acum, după ce n-am mai scris de atâta vreme în jurnal, mă întreb dacă mai merită osteneala de a-l continua. [...] (Jurnalul ăsta poate fi

folosit ca material pentru redactarea unui alt jurnal ori a unei biografii sau a unei cărți despre Paris, despre șederea mea aici. Vreau să spun că trebuie rescris, adăugit, periat etc.) [Ibidem: 190]

Mai face o pauză de scris, între 19 august și 1 septembrie, și este nemulțumit de asta: „Tocmai în perioada asta când aș fi avut mai multe de scris în jurnal, tocmai acum nu scriu. Din lene, dar și din lehamite.” [Ibidem: 192] Pune din nou problema scopului care-l determină să țină un jurnal, dându-i și o definiție:

La ce bun jurnalul ăsta? De publicat nu-l voi publica, nici măcar nu sunt sigur că nu-l voi distruge; iar curiozitatea de a mă privi « ca într-o oglindă » (deformantă!) peste câțiva ani e stupidă și, mai ales, nu cred c-o voi avea; cu atât mai mult cu cât nu însemn aici decât niște impresii foarte superficiale declanșate de niște evenimente exterioare. Nu pe mine o să mă văd în jurnal! Rămâne, să zicem, nevoia de a-ți spune părerea (ce nevoie o mai fi și asta?!), de «a lua atitudine», de a te angaja, etc.

Sper totuși că voi folosi o parte din însemnările din acest jurnal într-o carte politică sau într-una care să aibă chiar înfățișarea unui jurnal, dar să fie un jurnal « făcut », un fals jurnal.” [Ibidem: 192-193]

Apropierea reîntoarcerii îi creează neliniște și nerăbdare împiedicându-l să mai lucreze:

Simt foarte acut că se apropie întoarcerea. Nu mi-e propriu-zis frică, dar mărturisesc că o oarecare strângere de inimă tot am. Și pe urmă, firește, senzația aceea de așteptare care se accentuează când urmează să se întâmple ceva concret. Un soi de « suspense » care mă împiedică să lucrez, să-mi pun la punct ultimele treburi. [Ibidem: 260]

Jurnalul se încheie cu o serie de notații grăbite, consemnative fără substanță psihologică. În concluzie, așa cum observa și Laura Pavel,

Paradoxul raportării lui Țepeneag la condiția sa de « român la Paris » poate fi, cred, regândit prin comparație cu deconstrucția « moftologică » a imaginii românului la Caragiale, dar și cu definițiile autopedeșitoare ale românismului la exilați celebri precum Cioran (cu eseistica sa antipatriotardă de tinerețe, din *Schimbarea la față a României*) și Ionesco (care, în tinerețea sa românească, exclama autoflagelant: « Dacă eram francez, eram poate genial »). [Pavel, 2006]

figura lui Dumitru Țepeneag stând „ sub semnul unei surprinzătoare vocații a mobilității (dublate, cel mai adesea, de mobilizare): scrisul sau viața. Este dispozitivul care primește cea mai puternică injoncțiune: aceea a libertății.” [Deguy, 2006]

Referințe bibliografice

- Baghiu, Ștefan, *Dumitru Țepeneag. Convenția firescului, între politică și literatură*, în revista *Cultura literară*, nr. 420 din 16.05.2013, accesibil la adresa <http://revistacultura.ro/nou/2013/05/dumitru-tepeneag-conventia-firescului-intre-politica-si-literatura/>
- Deguy, Michel, *Dumitru Țepeneag: scrisul sau viața*, în *Observator cultural*, Nr. 142 / 29 noiembrie- 5 decembrie 2007, accesibil la adresa <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9096>
- Pavel, Laura, *Matricea identitară la Dumitru Țepeneag*, în *Apostrof*, anul XVII, 2006, nr. 10 (197), accesibil la adresa <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=194>
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim, volumul III. Discursul românesc*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005
- Țepeneag, Dumitru, *Un român la Paris*, ediția a III-a definitivă, Editura Cartea Românească, București, 2006